

A magyar rendőrség egyenruházata, felszerelése és fegyverzete II. (1896–1909)¹

ANDROVICZ Gábor²

Jelen írás a második része egy átfogó tanulmányorozatnak, amely a magyar rendőrség 1861 és 1945 között rendszeresített egyenruháit, felszerelését és fegyverzetét mutatja be. E témában – néhány rész tanulmánytól eltekintve – ez idáig nem készült átfogó rendészettörténeti munka. Az ezzel kapcsolatos források között nem csupán a korabeli, részletes és taxatív egyenruha-szabályzatok, hanem a rendelkezésre álló rendőrségtörténeti monográfiák és a rendőri szaksajtó idevonatkozó anyagai is szerepelnek.

Kulcsszavak: egyenruha, öltözet, fegyverzet, rendőrségtörténet

Írásomban a magyar rendőrség 1861 és 1945 közötti rendszeresített egyenruháit, felszerelését és fegyverzetét szeretném bemutatni, amelyről – néhány rész tanulmánytól eltekintve – ez idáig nem készült átfogó rendészettörténeti munka. Forrásaim között nem csupán a korabeli, részletes és taxatív egyenruha-szabályzatok szerepelnek (ezek teljes körű ismertetése terjedelmi okok miatt nem is lenne lehetséges), hanem a rendelkezésre álló rendőrségtörténeti monográfiák és a rendőri szaksajtó idevonatkozó anyagai is.

Az 1896-os millenniumi ünnepség komoly előkészületeket és fokozott szervezettséget követelt a budapesti államrendőrségtől. A rendezvénysorozatról készült régi fotográfiákat végigtekintve rendre találkozhatunk az ünnepi városkép részét képező Kossuth-kalapos rendőrközegekkel, akik elegáns megjelenésükkel a magyar jogrendet, a rendőrség tekintélyét és a belső biztonságot voltak hivatottak reprezentálni az országos kiállításon. Az év elején hivatalba lépő új rendőrfőkapitány, Rudnay Béla első rendelkezései között új díszegyenruhával látta el a tisztviselőket és a konstáblereket.

1 A tanulmány első része: Androvicz (2016)

2 ANDROVICZ Gábor történész, főelőadó-tárlatvezető, ORFK Készenléti Rendőrség Költségvetési Igazgatóság, Rendőrmúzeum
Gábor ANDROVICZ historian, Executive Guide, National Police Headquarters Rapid Response and Special Police Services Budget Directorate, Police Museum
orcid.org/0000-0002-3760-9712, androviczgabor@gmail.com

Tervezetek és kritikák

1894 márciusában egy rendőrtisztviselőkből álló bizottság kezdett el foglalkozni új egyenruhájuk megtervezésével, amelyet a millenniumi ünnepek időszakától kívántak rendszeresíteni.³ Sélley Sándor főkapitány az egységesítés jegyében az őrsemélyzet számára is új öltözetet rendelt el, mivel a rendszeresített uniformis nem felelt meg rendeltetésének: *„Angol kemény kalap mellett betyáros árvalány-hajat lenget a szél, francia kard lóg oldalukon, osztrák szabásu ulánus-nadrág van a magyar kordován-csizmába begyűrve és ó-német zubbony díszleg a nyalka legényeken.”* A célszerűség jegyében a lengyelnadrágot és a csizmát nyári pantallóval (barnásszürke kamgarn posztóból) és cúgos cipővel, az atillát pedig a csendőrökéhez hasonlatos dolmánnyal (díszkabáttal) kívánták lecserélni (két sor fém pitykegombbal, sötétkék gallérhajtókával). A főkapitány már ebben az évben elkészíttette a mintaöltözetet, amelyet be is mutatott Hieronymi Károly belügyminiszternek.⁴

A rendszeresítés folyamata ezután valahol megakadt, források híján gyanítható, hogy nem történt továbblépés a ruházat ügyében. A századforduló rendőrségi szaklapja, a Rendőri Lapok hasábjain hamarosan elmarasztaló cikkek jelentek meg az egyenruhát és a felszerelést illetően. Ezekben az írásokban kezdtek körvonalazódni azok a problémák, amelyek a későbbi években is kihívásként és megoldandó feladatként merültek fel a rendőri egyenruha módosítása vagy megreformálása során. A kritizáló írások szerzői között kell megemlíteni a lap egyik állandó munkatársát, Rédey Miklós rendőrfogalmazót (később főkapitány-helyettes, számos értékes rendőrségi munka szerzője).

Rédey írásában nehezményezte, hogy bár a pesti rendőrlegénység ruházatának tervezésekor az egységes magyaros megjelenésen volt a hangsúly, a végeredmény *„egy kis vitézkötéses zsinorzatra zsugorodott össze – azt is lengyel nadrágra tették. Valóságos internacionális ruha a budapesti: angolos kalap, osztrák bluz, lengyel nadrág, egy megmagyarázhatatlan intenczióval készült kard.”* A ruházat nélkülözötte a praktikumot és a kényelmet is, hiszen a gyalogos és lovas legénység ugyanazt az egyenruhát viselte évszaktól függetlenül, külterületeken és városban egyaránt. Ez a téli hideg ellen alig védett, nyáron azonban szinte megfőtt benne a posztoló rendőr. A magas szárú csizma állandó hordása miatt pedig a rendőrök 10-12%-a szenvedett évente valamilyen lábbetegségben.⁵

A tisztviselők ruházata sem menekült a kritikától. Rédey ugyanakkor beismerte, hogy számukra körülményesebb új uniformist tervezni, mivel annak – lévén a rendőrség polgári intézmény – különböznie kell a katonaság egyenruhájától, mégis tekintélyt, „katonás” stílust kell sugározni, felesleges tarkaság nélkül. *„A mai atillának csufolt valami nem más, mint egy hátul magyaros zsinorzásu, elől osztrák pitykés ruhadarab, valóságos osztrák-magyar uniformis, a magyarságnak nem nagy előnyére. A mai kard egy hasznavehetetlen osztrák beamter spádé. A mai kalap pedig egy kócsagos maskara, a mitől*

3 *Budapesti Hírlap*, 1894. március 13.

4 *Pesti Hírlap*, 1894. június 28.

5 *Rendőri Lapok*, 1895. július 14.

*minden rendőrtisztviselő irtózik s fel nem teszi, ha csak rá nem parancsolnak. Ezért és – nem hiúságból kérünk új egyenruhát, ha már egyenruhát kell hordanunk.*⁶

A Rédey által kívánt módosításokat az alábbi pontokban lehet összegezni:

- A magyaros jelleg megtartása, észszerű keretek között: *„A rend fentartására hivatott közegek eljárásában legyen meg a magyar jelleg, ne a ruhájában. Jaj annak a magyarosságnak, a melyik csak külsőségekből áll: feszes nadrágból, vitéz kötésből, meg zsinoros dolmányból, – nagyon gyenge alapon áll ez.”*⁷
- A könnyű felismerhetőséget biztosító, a polgári jellegű ruhához hasonló egyszerű, letisztult uniformis. Példaként az angol bobbyt állítja az olvasó elé: pantalló, hosszú kabát, nemezfa kalap. Hangsúlyozandó az az áldatlan állapot is, hogy a pesti lakosság körében még élt a gyűlölt Bach-korszak katonai rendőrségének emléke, ezért a pesti rendőrséget – külsőleg is – közelebb kellett hozni a polgársághoz.
- Az időjárásnak megfelelő, külön téli és nyári öltözet a rendőrök egészsége érdekében. Az említett gyakori lábbetegségek orvoslására a belterületeken szolgálatot teljesítő legénység számára pantallót irányzott elő a nyári időszakra, amelyhez cipőt húzhattak.⁸

1896 elejére részben rendeződött a helyzet, ugyanis a budapesti rendőrlegénység megkapta díszegyenruháját a millenniumi ünnepekre. Perczel Dezső belügyminiszter a főkapitányság előterjesztése alapján, a honvédelmi minisztérium meghallgatásával döntött a kollekciónról.

A tisztviselők részére előirányzott, legvégül a főkapitány észrevételei alapján megalkotott egyenruha-tervezet azonban újabb elégedetlen hangokat szült: *„A fővárosi rendőrtisztviselők a mostani díszegyenruhával nem voltak megelégedve és a helyett újat kértek. Kaptak is, de olyat, amelynek viselési kényyszere csak a fegyelmi eljárások szaporítására lényesen alkalmas. Jó izlésű ember borzadva fog ránézni. Egyenes degradálása a tisztviselőknek a közrendőrök közé. Fenekestől felforgatták az egész egyenruházatot, elvettek a mostaniból mindent, a mi még díszes volt s adtak olyant, a min minden dísztelen. Csak gunyból lehet az új egyenruhát díszegyenruhának mondani [...] Csupán arra alkalmas, hogy nevetségessé tegye a testületet.”*⁹ A tisztviselői kar tehát presztízskérdést csinált az öltözetből. Attól tartottak, hogy új ruházatuk így nagyban idomult volna a közrendőrökéhez, s a civilek részéről ugyanolyan inzultusok érték volna őket, mint beosztottaikat. A főkapitány 1896. február 6-án meghallgatta a tisztviselők panaszát, s egy kétórás értekezlet keretében véglegesítették az új egyenruha kinézetét.¹⁰ Másnap a belügyminisztérium, a honvédség, a csendőrség és a rendőrség képviselőiből álló vegyes bizottság is elfogadta a tervezetet.¹¹ Az erről szóló rendeletet – kisebb módosításokkal – áprilisban adták ki.

6 *Rendőri Lapok*, 1895. december 8.

7 *Rendőri Lapok*, 1895. július 14.

8 *Rendőri Lapok*, 1899. december 17.

9 *Rendőri Lapok*, 1896. február 2.

10 *Rendőri Lapok*, 1896. február 9.

11 *Pesti Hírlap*, 1896. február 7.

Az új előírás kezdetben azok számára volt kötelező érvényű, akik a millenniumi rendőri kirendeltséghez lettek beosztva.¹²

Tisztviselők

A kalap hímzett címerét aranyozott fémcímerre cserélték, amely mögé kócsagtoll helyett 30 cm hosszú és 13 cm nyílásszélességű bivalyszőr forgót tettek, az ennek eltarására szolgáló aranyfonatú makkokba pedig nemzetiszín selyemszalagot szőttek. A kalapkarima tövénél körbefutó aranyzsinór helyett aranyláncot alkalmaztak.¹³ A köpeny színében csak egy csekély árnyalatnyit, feketéről sötétkékes szürkére változott. Továbbra is a honvédtiszti minta szerint gyártották, azonban szegélyezés nélkül. Domború aranyozott gombjait lapos ezüstözött gombokra, a gallér meggyzsin bársonyhajtókáját pedig sötétkék posztóhajtókára cserélték, amelynek tartógombja szintén ezüstszínű lett. A díszpantallót eltörölték, a szolgálati nadrág pedig a meggyzsin bársonycsík helyett 2 mm-es sötétkék posztószegélyt kapott az oldalvarrásokon.¹⁴

A legszembeütőbb változtatás az atilla dolmányra történő lecserélése volt, amely a fogalmazói karbeliek számára egészen 1936-ig rendszeresítve maradt. Ez a díszkabát alakjában és szabásában megegyezett a M. Kir. Csendőrségnél 1885-ben rendszeresített dolmánnyal. Rendőrségi változata finom sötétkék posztóból készült állógallérral, hajtóka nélkül. Bélésként a deréknál és az aljnál finom fekete klottot, az ujjaknál pedig fehér vásznat használtak. A mellrészen két sorban hét darab 2 cm átmérőjű, 7 mm féltengelyű ezüstözött pitykegomb sorakozott, egymástól egyenlő közökben felvarrva, ehhez igazodtak a gomblyukak is. A begombolt dolmánynál a két gombsor távolsága fentről lefelé enyhén (1,5 cm-t) csökkent. A hátsó derékrészen szintén két gomb volt felvarrva. Elöl az aljrészre egy-egy bélésvászonnal ellátott zsebet varrtak, amelyeket kettős kanyarulatú zsebfedelek takartak, két-két dolmánygombbal ellátva. Az ujjrészek alját 6 cm magas, 6 mm vastag aranyzsinóros vitézkötés-motívum díszítette. Az állógallér a dolmány saját sötétkék posztójából készült, fekete klott-, valamint egyrétegű vászonbéléssel, ezáltal alakját jobban megtartotta, mégis lágy maradt. Felső és alsó szélét 6 mm vastag aranyzsinór szegélyezte, amely a nyak mögött középen hármaskarikát alkotott. A gallérvégeket fekete vaskapoccsal lehetett összekapcsolni.¹⁵

A tisztviselők másik csoportját alkotó kezelő, számvivősegi tisztviselők öltözete megegyezett az intéző tisztviselőkével, csupán gallérszinórozásuk volt ezüstszínű. 1904 novemberében a belügyminiszter megszüntette számukra az egyenruha-viselési kötelezettséget, s felhatalmazta a főkapitányt, hogy fél éven belül a viselést végleg

12 *Rendőri Lapok*, 1896. április 12.

13 A rendőrfelügyelőkéhez hasonló aranyláncolat egyben rangjelző elem is volt: a XI. rangosztályúaknak egy-, a X. osztályúaknak két-, a IX. osztályúaknak három-, míg a VIII. osztálytól fölfelé négysornyi láncot alkalmaztak. *Rendőri Lapok*, 1896. február 9.

14 Rédey (1897) 41–44.

15 Uo. 41–48.

szüntesse be. Erre csak a későbbi főkapitány, Boda Dezső alatt került sor 1906-ban.¹⁶ A csapatbiztosok (felügyelők) búzavirágkék zubbonyt és ezüstszinóros dolmányt kaptak. A főparancsnok és helyettese, továbbá a lovas felügyelő továbbra is atillát viselt.¹⁷

A rendőrségi tisztviselőket szolgálati öltözetükben (főleg köpenyben) nehezen lehetett megkülönböztetni a katonatisztektől. További problémákat szült az a jelenség is, hogy nagy részük az előírt viselési szabályoktól eltérő, a katonai egyenruházatnál előírt kiegészítőket viselt (pl. sötétkék helyett fekete tisztisapka fekete beszövéses aranyzsinórral, katonai sapkarózsával, katonatiszti kardhüvely, jelvényrózsák helyett csillagok). A honvédelmi miniszter panaszára Rudnay főkapitány egy köriratban fegyelmi büntetést helyezett kilátásba, hogy visszaszorítsa ezeket a „vadhajtásokat”.¹⁸

Őrszemélyzet

A rendőrlegénység díszuniformisát már az 1896. év elején rendszeresítették, s a korábbiakhoz képest itt is a dolmány és a pantalló megjelenése jelentette a lényegi változást. A búzavirágkék, csendőrségi mintájú (1885 M.) dolmány fekete zsinórozást kapott a galléron és az ujjak szélén. A gyalogosok pantallója puskapor (fekete) színű kamgarn szövetből készült, búzavirágkék posztószegéllyel. Ehhez a ruhadarabhoz csizma helyett magas szárú fekete cipőt viseltek. Hímzett kalapcímerüket nekik is fehér cinkre cserélték, legénységi sapkájukra pedig ezüstszinórzat került. Az egyenruhalista a fentieként eltekintve nem változott, csupán a kucsma tűnt el a téli öltözetből. A lovas rendőrök a gyalogosokéval megegyező szabású, azonban egysoros dolmányt viseltek díszben, amelyet 1905-től ismét az atilla váltott fel.¹⁹

Az őrszemélyzet dísz- és szolgálati viselettel bírt, az időjárásnak megfelelően nyári és téli „kollekción”. Ezek pontos viselési időtartamáról a főparancsnokság napiparancsokban rendelkezett.

- Gyalogság – nyári szolgálat: zubbony, pantalló, cipő, kalap, karszalag (esőben esőköpeny és bevont kalap).
- Gyalogság – téli szolgálat: zubbony, lengyeladrág, csizma, köpeny (esetleg esőköpeny és bunda), karszalag (különösen hideg időjárás esetén, ha a főparancsnok elrendeli: kalap helyett sapka, továbbá a köpenyre bárányszőr gallér).²⁰
- Gyalogság – nyári dísz: dolmány, pantalló, kalap, karszalag, cipő (tilos az esőköpeny vagy bevont kalap használata külön parancs nélkül).
- Gyalogság – téli dísz: köpeny, dolmány, lengyeladrág, csizma, kalap, karszalag.
- Lovasság – nyári szolgálat: csizmanadrág, sarkantyús csizma, zubbony, kalap (esőben esőköpeny és bevont kalap), tölténytáska.

16 A tisztviselők létszámnövekedéséből fakadóan a kezelőtisztek már évek óta nem teljesítettek külső szolgálatot, így egyenruha-viselésük indokolatlanná vált. *Rendőri Lapok*, 1904. november 20. és *A Budapesti M. Kir. Államrendőrség Hivatalos Lapja*, 1906. július 1.

17 Laky (1906) 351–352.

18 *A Budapesti M. Kir. Államrendőrség Hivatalos Lapja*, 1903. március 15.

19 Palágyi (1905) 134., vö. *Rendőri Lapok*, 1896. január 19.

20 A rendőrlegénység részére 1903 januárjában rendszeresítették az arcot és fület védő prémes gallért. A gyakran 6 órás téli őrszem- és cirkálószolgálat során derült ki, hogy az egyenruha nem nyújt védelmet a mínusz 16–20 fokban hidegben. Több rendőr került ekkor fagyási sérülésekkel a fővárosi rendőrkórházba. *Rendőri Lapok*, 1903. január 4.

- Lovasság – téli szolgálat: csizmanadrág, sarkantyús csizma, szalmával bevont kengyelvas, zubbony, köpeny, esetleg mente, kalap (esetleg bevonva), tölténytáska.
- Lovasság – nyári dísz: csizmanadrág, csizma, atilla, kalap, deréköv, nyeregtakaró, tölténytáska.
- Lovasság – téli dísz: csizmanadrág, csizma, atilla, köpeny (vagy mente), kalap, deréköv, nyeregtakaró, tölténytáska.²¹

Nyári időszakban a szolgálatban lévő rendőr esőköpenyét koszorúba (pantallérba) hajtva a bal vállán keresztbe vetve viselte, kalaptakaróját pedig zsebében tartotta, amennyiben ezekre szüksége lehetett.

A rendőrnek teljes díszegyenruhában kellett megjelennie főparancsnoksági kihallgatáskor. Az őrszemek, őrzáratok és a szolgálatban lévő rendőrök szintén díszuniformisban teljesítettek szolgálatot – külön parancs nélkül – az alább ünnepnapokon: április 11-én (az 1848. évi törvények szentesítésének emléknapján), augusztus 18-án (I. Ferenc József születésnapján), valamint augusztus 20-án (Szent István napján).²²

Rendfokozati jelzések

Az intéző rendőrség tisztviselőinek állógallérjáról 1896-tól lekerült a meggy színű bársonyhajtóka, így rangjelzéseiket a dolmány és a zubbony saját sötétkék posztószövetén viselték. A VIII–VI. díjosztályba tartozó hivatalnokok dolmánygallérja és ujjja 34 mm széles, zubbonygallérja pedig 4 cm széles és 8 cm hosszú ezüstpaspománnyal díszítményt kapott.

<i>Díjosztály</i>	<i>Rendfokozat</i>	<i>Rangjelzés</i>
VI.	Főkapitány-helyettes	3 aranyrozetta ezüstpaspománnyon
VII.	Tanácsos	2 aranyrozetta ezüstpaspománnyon
VIII.	Kerületi kapitány	1 aranyrozetta ezüstpaspománnyon
IX.	Fogalmazó	3 aranyrozetta
X.	Segédfogalmazó	2 aranyrozetta
XI.	Fogalmazógyakornok	1 aranyrozetta

A számvivőségi, más néven kezelőtisztek a gallérjukon először arany helyett ezüstreztákat viseltek, később rangjelzésük idomult az intéző tisztviselőkéhez:

²¹ Laky (1906) 346–347.; vö. Palágyi (1905) 72.

²² Laky (1906) 347. Rudnay főkapitány az 1896/9530. sz. rendeletével külön szabályozta a tisztek részére, hogy a színházakban, az állatkerti műlovardában, az Ős-Budavárban, a Konstantinápoly Orfeumban, s minden ünnepélyes összejövetelen dolmányban kötelesek megjelenni. A rendelet ellen vétőkre fegyelmi úton történő felelősségre vonás várt. Külföldön csak hivatalos küldetés esetén, felsőbb engedéllyel lehetett egyenruhát és kardot viselnie a tisztviselőnek (1895. október 9. 8510/V. sz. BM rendelet). Rédey (1897) 50–51.

<i>Díjosztály</i>	<i>Rendfokozat</i>	<i>Rangjelzés</i>
VII.	Főszámtanácsos	2 aranyrozetta ezüstpaszományon
VIII.	Pénztárnok, számtanácsos	1 aranyrozetta ezüstpaszományon
IX.	Pénztári ellenőr, számvizsgáló, csapatszámvivő	3 aranyrozetta
X.	Könyvelő, számellenőr	2 aranyrozetta
XI.	Pénztári számtiszt	1 aranyrozetta

A csapattisztek (felügyelők) búzavirágkék dolmányának és zubbonyának azonos színű, ezüstszinórral szegélyezett állógallérján az alábbi rangjelzések szerepeltek:

<i>Díjosztály</i>	<i>Rendfokozat</i>	<i>Rangjelzés</i>
VII.	Főparancsnok	2 vagy 3 ezüstrozetta aranypaszományon
VIII.	Főfelügyelő	1 vagy 2 ezüstrozetta aranypaszományon
IX.	Felügyelő	3 aranyrozetta
X.	Felügyelő	2 aranyrozetta

Az őrszemélyzet rendfokozati jelzései nem változtak, csupán a lovas tizedes kapott még egy (összesen kettő) aranyozott fémrózsát 1,2 cm széles ezüstszalagjára.²³

Fegyverzet

A rendőrségi tisztviselők régi rezes „beamterspádéja” csupán díszkardként funkcionált, amely – használói szerint – alkalmatlan volt harc esetén a támadás háritására, ráadásul nehezen lehetett tisztán tartani, bőrrel bevont hüvelye pedig bepiszkította a ruhát.²⁴ A panaszokból kitűnik, hogy a tisztviselők ideális oldalfegyvernek a kerületi felügyelők 1861 M. gyalogtiszti szabályját tartották, új egyenruhájukhoz mégsem ezt, hanem a gyalogrendőrök hattyúnyakú acélkardját kapták meg, továbbra is kardbojt nélkül.²⁵ Szerintük ez sem volt más, mint egyszerű „jogászkard, a minőt a diákok szoktak hordani a magyar ruhához”.²⁶ Markolatkosár híján nem védte a kezét, nem biztosította a stabil fogást, így teljesen alkalmatlan volt szolgálati célokra. Ebben az átgondolatlan fegyvercserében jól látható, hogy a döntésre jogosultak szempontrendszerében olykor nagyobb súllyal bírt a reprezentáció a praktikumnál: „A kardban is, mint látható, a magyaros jelleget akarták megtartani, ami ilykép sikerült is.”²⁷

1899 januárjában a főkapitány új tisztviselői kardtervezetet terjesztett fel a belügyminiszterhez. A fegyvert széles, áttört díszítésű sárgaréz kosaras, fehér csontmarko-

23 Palágyi (1905) 126–127., vö. Laky (1906) 345–346. és 351–352.; Rédey (1897) 43. és 46–48.

24 *Rendőri Lapok*, 1895. július 28.

25 A kezelő tisztviselőknél rendszerben hagyták a tisztviselői kardot. Borbély–Kapy (1942) 98–99.

26 *Rendőri Lapok*, 1896. február 2.

27 *Rendőri Lapok*, 1896. február 9.

lattal és ugyanilyen tartópántokkal látták volna el, rajtuk az angyalos magyar címerrel, kifejezésre juttatva a testület állami voltát.²⁸ Ezt a tervezetet elutasították.²⁹ Uralkodói közbenjárással végül 1905-ben a tisztviselők számára is engedélyezve lett a felügyelők 1861 M. gyalogtishti szablyája, valamint a rajta viselt aranymakkos, csukott kardbojt.³⁰

Az őrszemélyzet kardjaiban csupán annyi változás történt, hogy a lovasrendőröknél az 1869 M. mellett rendszeresítésre került az 1904 M. lovastishti szablya is.

A századfordulót megelőző időszakból csak töredékinformációink vannak arról, hogy a rendőrök milyen pisztolyokkal láthatták el szolgálatukat. A Budapesti Közlöny hirdetésményei szerint az államrendőrség 1882-ben 32 darab forgópisztolyt rendelt meg a lovasrendőrök,³¹ 1884-ben pedig ugyanebből 152 darabot a gyalogos legénység számára.³²

„Bárminemű lőfegyver a város utcáin, terein, s egyéb nyílt helyein (p. o. a Dunán) a jogos védelem (1878. V. tc. 79. §.) oly eseteit kivéve, melyekben más eszköz célra nem vezethet – egyáltalában nem használandó, mert az könnyen harmadik ártatlan személyt sérti és életbiztonságát veszélyeztethetné. Még nagyobb mérvű és veszélyes népcsoportosulás, vagy tényleges lázadás esetében is a lőfegyver használata a rendőrség által a városban mellőzendő...” – szöveg a hivatalos utasítás.³³ A bűnügyi hírek alapján valószínűsíthető, hogy kezdetben csak a lovas járőrök tarthattak maguknál forgópisztolyt éjszakai szolgálataik során. Egyes sajtóbeszámolók szerint még belvárosi tüntetések és sztrájkok alkalmával is volt példa lőfegyverhasználatra a rendőrök részéről. Egy 1898-as képviselőházi vitát követő tömegmegmozdulás feloszlátásáról az alábbiakat írta a Budapesti Hírlap:

„A dühöngő rendőrök tovább folytatták a hajszát és mit sem törődtek a rektor intésével. A 130-as számú lovasrendőr sebes vágatásban revolvert rántott elő és rásütötte az egyik menekülő egyetemi hallgatóra. Szerencsére célt tévesztett, mert a golyó a falba furódott. A golyó helye meglátszott a színtéglán, a mely tallér nagyságban lepattogzott. Éppen abban a pillanatban lépett ki az udvarra Töllössy Béla müegyetemi tanár és elszántan megragadta a lövöldöző rendőr lovának zablját.

– Félre, mert lövök! kiáltotta az elvadult ember, de erre már nem volt alkalma, mert a lovas elparancsolta egy rendőrfelügyelő.”³⁴

Ugyanezen a tüntetésen egy másik rendőr is a pisztolyához nyúlt:

„Becsületszavamra kijelentem, hogy a 6-os számú lovasrendőr felém lőtt, mire sok tanu van; a vörös téglás falon meglátszik egyik téglán a lövés nyoma. Jelentésemre csakis a 6-os számú lovasrendőrnek revolverét vizsgálták meg. Többen mondták ott, hogy a revolvert kicserélték. S különben is egy éles töltényt találtak a technika udvarán, a mi annak bizonyossága, hogy a tölténykészletek, a rendőri sajtóiroda kijelentése ellenére, nem lehetnek rendben s hogy a zavarban, mikor a kilőtt golyó helyett mást tettek bele, ez a talált töltény a földre

28 *Rendőri Lapok*, 1899. január 15.

29 *Rendőri Lapok*, 1899. szeptember 24.

30 *A Budapesti M. Kir. Államrendőrség Hivatalos Lapja*, 1905. augusztus 27.

31 *Budapesti Közlöny*, 1882. május 3.

32 *Budapesti Közlöny*, 1884. április 12.

33 43 972/1884. BM rendelet. Utasítás a Budapest fővárosi rendőrség számára. Lásd Krecsányi (1894) 22.

34 *Budapesti Hírlap*, 1898. november 23.

esett. *Tehát lőtt! Ez tehát megcáfolja a rendőri sajtóirodának azon kijelentését, hogy egy lővés sem történt*”³⁵

1905-től a főkapitány utasítására mind a gyalogos, mind a lovasrendőrök kötelesek voltak nappal is maguknál tartani revolverjeiket, hogy jobban meg tudják magukat védeni az egyre gyakoribbá váló támadásoktól.³⁶ Az egy évvel később kiadott őrszemélyzeti oktatókönyvben jelent meg először a forgópisztoly mint rendszeresített szolgálati lőfegyver, amelyet a rendőr csak élete vagy testi épsége megvédésére, kizárólag végszükség esetén használhatott, „mert az izgalomban a kilőtt golyó könnyen ártatlant találhat”.³⁷

Az 1880–1900-as évek alatt a rendőrlegénység feltételezhetően a csendőrség 1883-ban rendszeresített forgópisztolyával volt felfegyverezve, azonban ennek pontos típusa nem ismert. A korabeli leírás amerikai gyártmányú „Constabulary” modellt említ, azonban sem a hazai, sem a nemzetközi szakirodalom nem ismer ilyen forgópisztolyt. A magyar változat egyetlen ismert illusztrációja, valamint a hozzá kiadott fegyver- és lőutasításban közölt paraméterek alapján valószínűleg a belga Ancion-Marx cég 1877-től gyártott, 9 mm-es Constabulary revolveréről lehet szó.³⁸ A fegyver súlya 776 g, hossza 242 mm. A henger 6 töltényt fogadott be, a huzagolt, nyolcszögletűre kovácsolt cső anyaga lágy acél, űrmérete 9 mm, alap-irányzékállása 25 lépés.³⁹

A tisztviselők és a detektívek általánosságban a századforduló utáni években nagyon elterjedt Browning-féle öntöltő pisztolyt használták, valószínűleg az 1900 M.-et, amely a zsebpisztolyok alaptípusának tekinthető. John Moses Browning amerikai fegyverkészítő nevéhez fűződik az új kalibernek számító 7,65 mm-es űrméret „feltalálása” is. Ehhez szerkesztette meg a századfordulón az említett modellt, amelyet Európában a belga Fabrique Nationale (FN) cég kezdett el nagy mennyiségben gyártani. Az egyszerű szerkezetű, hét töltény befogadására képes pisztolyt 1912-ig gyártották.⁴⁰

Az új egyenruha fogadtatása

Rudnay főkapitány intézkedései nem tudták maradéktalanul kielégíteni a tisztviselők igényeit. A rendszerben hagyott Kossuth-kalap szerintük „*olyan rossz izlésre vall, hogy nem csodálkozunk azon, hogy ha csakis teljes díszben hordja a tiszti kar, vagyis – a lehető legritkább esetben*”. Szolgálati sapkájuk – a sapkarózsát leszámítva – megegyezett a katonatisztivel, amely szintén problémát jelentett. Ezek tükrében egy olyan sisakot javasoltak rendszeresíteni, amelyet díszben és szolgálatban egyaránt hordhatnak (rajta a testület állami voltát jelképező magyar kiscímerrel), s amely a polgárok számára is hamar felismerhetővé teszi viselőjét. Szolgálati jelvényként ugyanilyen okokból arany jelsípzsínórt kívántak viselni dolmányukon és köpenyükön.⁴¹

35 *Budapesti Hírlap*, 1898. november 25.

36 *Tolnai Világlapja*, 1905. július 2.

37 *Laky* (1906) 269. és 346–347.

38 Bővebben lásd Csapó (1999) 94–95., illetve *Vadász-Lap*, 1884. március 5.

39 A fegyver és a hozzá való élestöltény részletes paramétereit lásd *Fegyver- és lőutasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára* (1903) 171–174.

40 Borbély–Kapy (1942) 102.; Myatt (1994) 109.; Kováts–Nagy (1986) 131.

41 *Rendőri Lapok*, 1898. december 10.

A rendőrlegénység számára Lehel-formájú sisakok kiosztását irányozták elő.⁴² Rosenthal Henriknek és Tiller Mórnak, a korszak két híres egyenruhagyártójának a szakemberei, valamint magas rangú rendőrtisztviselők dolgoztak együtt az új fővegek kialakításán. A belügyminisztérium – az előzetes ígéretek ellenére – végül nem fogadta el a tervezetet, így csak a fejfedő leírása és néhány fényképe maradt meg az utókor számára.⁴³

Összegzés

Az 1896-tól rendszeresített egyenruha nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Sok változtatás nem történt a korábbiakhoz képest, és az ezzel kapcsolatos kritikának – már csak pozíciójukból fakadóan is – a rendőrtisztviselők adtak hangot. Úgy tűnik, a rendőri vezetők az uniformist elsősorban reprezentációs kelléknek tekintették, megőrizve több, már akkor is avított számító ruhadarabot. Ezzel szemben figyelmen kívül hagytak sok más, legalább ugyanilyen fontos szempontot. Az uniformis továbbra sem volt egyértelműen megkülönböztethető más fegyveres szervek egyenruhájától, az újdonságnak számító dolmány is csendőrségi minta szerint készült. A tisztikar és az őrszemélyzet ruházatán szinte csak a rendfokozati rózsák és néhány kisebb díszítőelem jelképezte a szervezet belső hierarchiáját. Ezzel szemben a rendőri fegyverzet változása, az addig kerülendőnek tartott lőfegyver rendszeresítése a korszak közrendvédelmi-bűnüldözési követelményeihez igazodott.

IRODALOMJEGYZÉK

Felhasznált irodalom

- Androvicz Gábor (2016): A magyar rendőrség egyenruházata, felszerelése és fegyverzete I. (1861–1896). In: *Magyar Rendészet*, 16. évf. 4. sz. 107–119.
- Borbély Zoltán – Kapy Dezső (szerk.) (1942): *A 60 éves magyar rendőrség 1881–1941*. Budapest, Halász Irodalmi és Könyvkiadó.
- Csapó Csaba (1999): *A magyar királyi csendőrség története 1881–1914*. Pécs, Pro Pannonia.
- Fegyver- és lőutasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára* (1903). Budapest, Pesti Könyvnyomda.
- Kováts Zoltán – Nagy István (1986): *Kézi lőfegyverek*. Budapest, Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó.
- Krecsányi Kálmán (szerk.) (1894): *Kihágási eljárás alapját képező székes-fővárosi törvényhatósági szabályrendeletek és főkapitányi rendeletek gyűjteménye. Kiegészítve a székesfővárosi Magyar Királyi Állami Rendőrség szervezetét, hatáskörét és működését szabályozó rendeletekkel és utasításokkal*. Budapest, Müller.
- Laky Imre (szerk.) (1906): *Rendőrközegek tankönyve*. Budapest, Pátria.
- Lugosi József (1992): A rendvédelmi testületek fegyverei 1868–1918. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, 2. évf. 3. sz. 152–160.
- Myatt, Frederick (1994): *Revolverek és pisztolyok*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó.
- Palágyi Kálmán (1905): *Kézikönyv a rendőrségi őrszemélyzet részére*. Budapest, Pátria.

42 *Rendőri Lapok*, 1898. október 29.

43 *Rendőri Lapok*, 1899. január 15.

Parádi József (szerk.) (1996): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, Osiris Kiadó.

Rédey Miklós (1897): *Rendőri eljárás körébe vágó újabb rendeletek és utasítások gyűjteménye*. Budapest.

Felhasznált források

Budapesti Hírlap

A Budapesti Magyar Királyi Államrendőrség Hivatalos Lapja

Pesti Hírlap

Rendőri Lapok

Tolnai Világlapja

Vadász-Lap

ABSTRACT

Uniforms, Equipment and Weapons of the Hungarian Police II. (1861–1896)

ANDROVICZ Gábor

This writing is the second part of a comprehensive study. For the first part see Gábor Androvicz (2016): Uniforms, Equipment and Weapons of the Hungarian Police I. (1861–1896). In: Magyar Rendészet, Vol. 14. No. 4. The study was written to present the standard uniforms, equipment and service weaponry of the Hungarian Police between 1861 and 1945. No comprehensive police history work has been written about this subject until this time, except for a few sub-studies. The sources include not only the detailed and taxative uniform regulations of this period, but also the available monographs and the related materials of the professional police press as well.

Keywords: *uniform, clothing, weaponry, police history*